
УДК 811.162.1'255:82–2(438) П. Свенцицький**Анастасія Кучеренко**
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДРАМАТУРГІЯ ПАВЛИНА СВЕНЦИЦЬКОГО: ПЕРЕКЛАДИ ТА ПЕРЕРОБКИ

У статті проаналізовано творчість Павлина Свенцицького, зокрема його копійку працю над перекладами та адаптаціями світових п'єс для українського театру, а також його оригінальну драматургію.

Ключові слова: драматургія, переклад, українсько-польські відносини, культура.

The article is devoted to the analysis of the original creative personality dramatist of Paulin Sventsitskiy. His contribution to the world drama shows the painstaking work with the translations and adaptations for the ukrainian theater of the world plays and also the profitable work of the dramatist in his own creative field.

Keywords: drama, translation, ukrainian-polish relations, culture.

Artykuł jest poświęcony analizie twórczości Pualina Świącickiego, przede wszystkim jego rzetelnej pracy nad tłumaczeniami i adaptacjami światowych sztuk dla teatru ukraińskiego oraz jego oryginalnemu dramaturgicznemu.

Słowa kluczowe: dramaturgiczne, tłumaczenie, polsko-ukraińskie stosunki, kultura.

У статті розглянуто питання дослідження перекладацької і адаптаційної праці Павлина Свенцицького над драматургічними творами відомих світових і вітчизняних авторів. Варто зазначити також, що проблема розвитку і функціонування професійного українського театру на Галичині в II половині XIX ст. потребує більш детального дослідження і опису. Павлин Свенцицький був активним діячем культури і пропагандистом українсько-польських відносин на території Західної України, що є стимулом для подальших досліджень його творчості. Важко уявити процес поступу галицької сцени без імені П. Свенцицького, який зробив вагомий внесок у діяльність українського театру, збагативши його репертуар значною кількістю перекладів і переробок. Ідеться, зокрема, про значення досліджень діяльності письменника у сфері драматургії. Для того, щоб більш детально прослідкувати особливості творчості обраного автора, варто, зокрема, звернутися до праці Володимира Радзиковича, який у своїй монографії «Павлин Свенцицький» досить детально розглянув його драматургічну діяльність. Це одна з перших і найбільш повних праць з аналізу творчості Свенцицького, і без неї не може обійтись жодний дослідник, який тим чи іншим чином торкається цієї теми. Варто також згадати таких авторів, як М. Возняк, який подав загальний опис життя і творчості Свенцицького та детальний аналіз його драматургії; Т. Д. Івасютин, що представив польсько-українського письменника як перекладача і популяризатора комедій Мольєра; В. І. Іскорко-Гнатенко, чиї дослідження стосувалися рецепції творчості Тараса Шевченка; Р. Пилипчук, який писав про становлення професійного театру на Галичині та ін. Разом із тим варто визнати, що в українській та

польській критичній літературі ім'я Свенцицького згадано рідко. Саме тому нагадаємо окремі факти його життя і творчості, спираючись на згаданих дослідників.

Павлин Свенцицький народився 1841 року в селі Варшиці Київської губернії (тепер це м. Калинівка Вінницької області) в незаможній шляхетській родині. Спочатку він закінчив гімназію в Кам'янці-Подільському, потім у 1859–1863 рр. навчався в Київському університеті св. Володимира.

За походженням Свенцицький був поляком. Належав до польських хлопоманів, активно працював на ниві української літератури, писав обома мовами і присвятив цьому своє життя. Більше того, він був прихильником польсько-українських стосунків і популяризатором ідей про федерацію Польщі та України.

Із різних джерел дізнаємося, що діяльність Свенцицького була дуже різноманітною: митець жертвував усі свої сили на культурну працю для України, викладав українську словесність у київській педагогічній школі, яка готувала майбутніх сільських учителів, займався агітаційно-пропагандистською діяльністю, працював видавцем, редактором газет і журналів, режисером і актором в українських театрах.

Поряд із тим особливу популярність він здобув як перекладач класичних драм Шекспіра, Мольєра та виконавець ролей у п'єсах за цими творами, а також як талановитий актор українського театру.

Акторську діяльність Свенцицький почав ще в студентські роки, коли 4 лютого 1860 року в київському аматорському театрі ставили «Stare dzieje» і «Odludki». Про участь Свенцицького у виступах київських студентів під псевдонімами Лозовський і Сельський, якими він користувався, свідчать згадки у звітах, які друкувалися в періодичних виданнях «Мета» і «Dziennik literacki» [10; 14].

1863 року вийшов Валуєвський циркуляр, який, хоч і не стосувався безпосередньо театру, але загальмував розвиток української вистави в українських містах у межах Російської імперії. У зв'язку з тим наддніпрянські письменники не мали стимулу до драматургічної діяльності. Цим і пояснюється незначна кількість п'єс, що була написана в 60-х роках XIX ст. Проте деякі з українських драматургів, за словами Т. Івасютина, працювали для розвитку галицького театру [7]. Одним із таких діячів був і Павлин Свенцицький. Довгий час він мешкав у Києві, але згодом був змушений переїхати до Львова, де мав можливість займатися літературною діяльністю. Після еміграції у Галичину Свенцицький продовжив роботу на українській сцені. Про це свідчить тогочасний репертуар театру в Галичині, який Свенцицький поповнив своїми перекладами і переробками.

Як актор, він був наділений прекрасними даними, тому 1864 року вступив до трупи першого професійного театру при товаристві «Руська бесіда», який орієнтувався на українську наддніпрянську драматургію, а також на кращі п'єси західноєвропейських та польських авторів. Тоді перед театром постала проблема репертуару, який би, як пише Т. Івасютин, реалістично відображав життя галицького трудівника [7].

На прохання Юліана Лаврівського, засновника «Руської бесіди», відомого громадсько-політичного і культурного діяча, П. Свенцицький займався як «найліпший (тоді) знавець української мови» в Галичині перекладами і переробками тво-

рів зарубіжної драматургії для українського театру, поповнивши впродовж двох років його репертуар двадцятьма п'єсами.

Свою літературну діяльність Свенцицький почав, як стверджував Радзикович, драматичною переробкою «Катерини» Шевченка [5]. Під заголовком містився допис «W Kujiwi 1862 r.», який свідчив про те, що він працював над драмою ще в Києві. Поштовхом до написання драматичних творів стали роботи університетських товаришів Свенцицького з гуртка київських аматорів, про існування якого згадував Перетц [4].

У своїх інсценізаціях «Катерини» Шевченка, «Марусі» Квітки-Основ'яненка митець виконував головні ролі, про що можемо пересвідчитися у праці Стефана Козака [3]. Варто зазначити, що традицію драматичних переробок Шевченкових поем започаткував у 1846 році С. Карпенко, який створив п'єсу-оперу «Катерина Шевченкова». У переробці Свенцицький використав рядки «Кохайтесь, чорноброві» як епіграф до твору. Більше того, він зберіг сюжет твору, проте поглибив його введенням додаткових сцен, нових дійових осіб (Яків, Остап, Варвара та інші). На жаль, невідомо, чи ставилася ця п'єса на сцені. Проте у 1866 та 1876 р. її надрукували у журналі «Sioło» латинкою, після чого більше не перевидавали.

Побутувала думка, що громадсько-культурне життя Галичини пошвидко переважно завдяки творам Шевченка. У своїй брошурі «Вік XIX у діях літератури української», яка вийшла 1871 року, Свенцицький писав, що Шевченко перевищив Байрона, Гете і Словацького, бо його зрозуміли й вузькі елітні кола, і простий люд.

Свенцицький користувався декількома псевдонімами, зокрема у 1864–1865 рр. він виступав як Данило Лозовський на сцені українського театру Омеляна Бачинського, що відкрився у березні 1864 р. Також себе як актора називав Сельський.

Ще однією виставою, яку Свенцицький пристосував до галицької сцени, була п'єса «Москаль-чарівник» з музикою колишнього актора Кам'янець-Подільського театру А. Янковського. У той час її почали ставити замість оригінальної п'єси і замість переробки І. Озаркевича, як то було у 1848–1850 рр. Прем'єра мала великий успіх.

10 липня 1864 р. у виставі «Москаль-чарівник» П. Свенцицький грав Чупруна, а Москаля — А. Бучацький. На жаль, обидва виконавці, на думку критиків, були гірші за своїх попередників. Рецензент відзначив, що «Нижанковський був у тій же ролі більше видатний русько-селянський тип, зарівно домашній і для нас, і для України».

Свенцицький свого часу співпрацював з газетою «Нива», що виходила під редакцією Костянтина Горбала у січні-липні 1865 року. Саме там він друкував твори під псевдонімом Павло Свій. Опублікував Свенцицький кілька творів, зокрема переклад першої дії «Гамлета» Шекспіра.

Саме з «Гамлета», який став першим, хоча й неповним, перекладом трагедії українською мовою, Свенцицький розпочав працю над великими драмами відомих митців. Франко висунув припущення, що письменник робив переклад з польської мови, про що свідчать наявні в тексті такі слова, як вонтплі, постенство, збаданя. Спочатку він планував перекладати прозою, щоб максимально точно пе-

редати думку оригіналу, проте пізніше змінив форму готового твору на віршовану. Свенцицький також зробив повний переклад шекспірівського «Макбета», який, на жаль, безслідно зник.

Переклади і переробки з Мольєра, Фредра, Коженьовського й інших авторів свідчать про знання Свенцицьким українського народу та мови. Великі серйозні твори перекладав, а комедії, водевілі адаптував до української сцени.

У 1864 р. Свенцицький працював над сентиментальною драмою Юзефа Коженьовського «Цигани» в п'яти актах. Він переробив віршований оригінал на прозу з додаванням полонізмів, але, попри це, текст був близький до оригіналу.

1865 року вийшла друком адаптація мольєрівського «Жоржа Дандена» під назвою «Гаврило Бамбула» у трьох діях. Як виявилось, в роботі над нею Свенцицький скористався польською віршованою переробкою комедії, здійсненою Францішком Ковальським під назвою «Гжегож Фафула», яка була видана у Львові 1824 року. Працюючи над своєю версією комедії, Свенцицький переніс сюжет в українське середовище, проте не в село, а в місто, внаслідок чого Бамбула перетворюється в заможного міщанина, яким був Данден. Свою адаптацію він наповнив галицьким колоритом.

Проте Свенцицький став не першим перекладачем комедії на українську мову. Його попередником у цій справі був І. Наумович, який розгортання подій навколо головного героя у своїй переробці «Гриць Мазниця, або Муж заманений» переніс у сільську місцевість. Персонажі адаптації Свенцицького більше нагадують героїв «Жоржа Дандена» своїми манерами, мовою, поведінкою, аніж дійові особи комедії Наумовича.

Різниця двох адаптацій також полягає ще й в тому, що Наумович скористався з інтерлюдій автора, проте зробив їх досить своєрідними, а Свенцицький, у свою чергу, відмовився від них. На думку В. Радзикевича, це свідчить про те, що «Гаврило Бамбула» на відміну від «Гриця Мазниці» є оригінальною переробкою [5].

У 1865 році вийшла переробка одноактової оперети «Галья» (адаптовано з французького оригіналу «Ketly» до галицького життя). Музику до оперети написав Михайло Вербицький.

У 1864 році львівський видавець Михайло Поремба оголосив передплату на публікацію «Руський театр». Проте ініціатором ідеї видавати цю серійну бібліотеку був саме Свенцицький. У першій серії мали вийти такі переклади та переробки:

драма «Вікно на першому поверсі» Юзефа Коженьовського;

комедія «Лист» Александра Фредра;

водевіль «Рожа, перекладена з французької мови;

комедія «Qui pro quo» Юзефа Коженьовського;

комедія «Видумана невірність» Мольєра;

оперетка «Нічліг в Апеннінах» Фредра;

комедія «Московські чиновники»;

та інші вище згадані адаптації і переклади.

На жаль, світ побачили лише чотири п'єси з 12, тому що громада, до якої апелював видавець, не виправдала сподівань. Публікація не мала успіху. Також з усіх

перекладів і переробок Свенцицького три вийшли друком під псевдонімом Лозовський у «Руській Читальні» Ксенофонта Климковича.

Поряд з усіма перекладами та переробками Свенцицький займався і написанням оригінальної комедії українською мовою «Міщанка». Проте образ головної героїні схожий на образ в двоактній комедії Ю. Коженювського «Окрężну». Помітна подібність у сюжеті і деталях, про що писав Радзикович. І попри те, що «Міщанка» не є сильною комедією, вона стала твором, яким завершилася драматургічна діяльність Свенцицького на ниві українського театру.

Після «Міщанки» Свенцицький написав кілька комедій польською мовою. А з монографії В. Радзиковича дізнаємося, що в кінці життя письменник працював над польськомовними драмами з української історії, такими як «Святослав Ігорович», «Посадниця Марта» та «Ігор». Свою останню драму він не встиг закінчити через ранню смерть 1876 року, і навіть її назва залишилася невідомою [5].

Павлин Свенцицький своєю літературною та акторською діяльністю зробив вагомий внесок у розвиток української культури, зокрема аматорського і професійного театру. Окрім драматургічної творчості, він займався педагогічною, публіцистичною і науковою діяльністю, дбав про розвиток національної самосвідомості галицьких українців. На прохання засновника «Руської бесіди» Ю. Лаврівського він збагатив репертуар галицького театру перекладами високої літератури таких авторів, як Ж.-Б. Мольєр, В. Шекспір, і адаптаціями комедій і водевілів А. Фредра, Ю. Коженювського та інших. Також займався переробками творів Т. Шевченка і Г. Квітки-Основ'яненка.

Поляк за походженням, Свенцицький усі свої сили присвятив діяльності на ниві української культури. За своє коротке життя талановитий письменник і актор, громадський і культурний діяч встиг чимало зробити для вітчизняного театру. Окрім своєї драматургічної діяльності, він продемонстрував на українській сцені і свій самобутній акторський талант. У віці 35 років письменник помер, залишивши по собі безцінну культурну спадщину для українського і польського народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк М. Павлин Свенціцький (Павло Свій) / М. Возняк. — Львів : Друкарня наук. Товариства ім. Шевченка, 1914. — С. 3–7.
2. Житецький П. Записки Українського Наукового Товариства в Києві. — 1908, Книжка II. — С. 6
3. Козак С. Шевченкознавчі та порівняльні студії : Статті. Розвідки. Лекції / [голов. ред. Г. Скрипник ; упоряд. Р. Радишевський] ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ ; Міжнародна асоціація українців ; Міжнародна школа україністики / С. Козак. — К., 2012. — С. 130–133.
4. Семчишин М. Тисяча років української культури / М. Семчишин // Література Західноукраїнських земель другої половини XIX ст. — К., 1993.
5. Радзикович В. Павлин Свенціцький. Публіцистична, наукова та літературна діяльність / В. Радзикович // ЗНТШ. — 1911. — Т. III. — С. 123–151.

-
6. Серета О. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Серета О. Павлин Свенцицький у суспільному житті Галичини: до історії польського українофільства. — 2006–2007. — С. 475–486.
  7. Івасютин Т. Д. П. Свенцицький — популяризатор комедій Ж.-Б. Мольєра в Галичині / Т. Д. Івасютин // Питання літературознавства. — 1996. — Вип. 3. — С. 181–186.
  8. Іскорко-Гнатенко В. І. Тарас Шевченко в оцінці Павлина Свенцицького / В. І. Іскорко-Гнатенко. — С. 166–167, 170–171.
  9. Пилипчук Р. Репертуар і сценічне мистецтво українського професійного театру в Галичині (60-ті роки XIX ст.) / Р. Пилипчук // Просценіум. — 2001. — Ч. 1 (14).
  10. Мета. — 1865. — С. 496.
  11. Слово. — 1864. — Ч. 52. — 1 (13).VII.
  12. Слово. — Ч. 25. — 24.III (5.IV).
  13. Слово. — 1864. — Ч. 55. — 11(23).VII.
  14. Dziennik literacki. — 1866. — Ч. 13. — С. 205.
  15. Estreicher: Teatra w Polsce. — № I. — С. 109.
  16. Siolo. — I, 146.
  17. Siolo. — III, 73.